

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR O'QUV-BILISH FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHDA BOLALAR ADABIYOTIDAN FOYDALANISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Yuldoshova Mehriniso Ochildiyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

“Maktabgacha ta'lim” kafedrasi o'qituvchisi

yuldoshovaniso99@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha katta yoshdagi bolalarda badiiy adabiyot orqali nutqni o'qirish masalasiga bag'ishlangan bo'lib, unda maktabgacha katta yoshdagi bolalarda badiiy adabiyotlar orqali nutqni o'qirish metod va vositalariga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: bola, rivojlanish, badiiy adabiyot, kommunikativlik, nutq o'qirish metodlari, nutq vositalari.

Аннотация: Данная статья посвящена вопросу развития речи через художественную литературу у детей старшего дошкольного возраста, в ней рассматриваются методы и средства развития речи через художественную литературу у детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: ребенок, развитие, художественная литература, коммуникативность, методы развития речи, речевые средства.

Abstract. This article is devoted to the issue of developing speech in preschool children through fiction, and it focuses on the means of developing speech in preschool children through fiction.

Keywords: child, development, fiction, communicativeness, speech development methods, speech tools.

Ma'lumki, maktabgacha yoshdagi bolalik-bu shaxsiyat rivojlanishining hal qiluvchi bosqichidir, chunki 6 yoshgacha bo'lgan bola atrofdagi dunyoni qiziqish bilan o'rganadi, turli taassurotlar bilan "to'yingan", boshqalarning xatti-harakatlari

normalarini o'rganadi, taqlid qiladi, shu jumladan kitob qahramonlariga ham. Kitobga kirish natijasida bolaning yuragi yaxshilanadi, uning ongi yaxshilanadi. Kitob nutqni o'zlashtirishga yordam beradi-atrofdagi dunyoni, tabiatni, narsalarni, insoniy munosabatlarni bilishning kaliti. Adabiy matnlarni tez-tez o'qish va uning hayotiy kuzatishlar va turli xil bolalar faoliyati bilan mohirona uyg'unligi bolaning atrofdagi dunyoni anglashiga yordam beradi, unga go'zallikni sevishni tushunishga o'rgatadi. [1, B 46]

Badiiy adabiyot bolalarni aqliy, axloqiy va estetik tarbiyalashning kuchli, samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi, u bolaning nutqini rivojlantirish va boyitishga katta ta'sir ko'rsatadi. She'riy obrazlarda badiiy adabiyot bolaga jamiyat va tabiat hayotini, insoniy tuyg'ular va munosabatlar dunyosini ochib beradi va tushuntiradi. U his-tuyg'ularni boyitadi, tasavvurni rivojlantiradi va bolaga o'zbek adabiy tilining ajoyib namunalarini beradi. Ushbu namunalar ularning ta'sirida farq qiladi: hikoyalarda bolalar so'zning ixchamligi va aniqligini o'rganadilar; she'rlarda ular o'zbek nutqining musiqiyliги, ohangdorligi, ritmikligini anglaydilar; xalq ertaklari ularga tilning aniqligi va ekspressivligini ochib beradi, ona tili hazil, jonli va majoziy iboralar, taqqoslashlarga qanchalik boy ekanligini ko'rsatadi. [2, B 36]

Maktabgacha yoshdagi bolalar dasturlari bolalarga badiiy so'zga bo'lgan muhabbatni, kitobga bo'lgan hurmatni o'rnatish vazifasini qo'yadi, bolalar o'qishi, aytib berishi, yodlashi kerak bo'lgan badiiy adabiyotlar doirasini belgilaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar badiiy asar ularga tarbiyachi tomonidan etkaziladi, shuning uchun ularni ifodali o'qish ko'nikmalariga ega bo'lish alohida ahamiyatga ega. Shuning uchun tarbiyachi oldida yana bir vazifa turibdi – har bir badiiy asarni bolalarga san'at asari sifatida etkazish, uning niyatini ochib berish, tinglovchilarni adabiy qahramonlarga, ularning his-tuyg'ulariga, harakatlariga yoki muallifning lirik tajribalariga hissiy munosabat bilan yuqtirish, ya'ni qahramonlar va aktyorlarga bo'lgan munosabatingizni intonatsion ravishda etkazish. Va buning uchun bolalarni ish bilan tanishtirishdan, uni tushunish va his qilishdan, mazmuni va badiiy shakli jihatidan tahlil qilishdan oldin tarbiyachining o'zi kerak. Va, albatta,

tarbiyachi o'qish va hikoya qilish texnikasini yaxshi bilishi kerak – aniq diksiya, intonatsion ekspressivlik vositalari (mantiqiy stresslarni, pauzalarni to'g'ri tartibga solish, tezlikni boshqarish, uni tezlashtirish yoki sekinlashtirish, kerakli joylarda ovozni ko'tarish yoki tushirish). Bolaga har bir janrning adabiy asarini ifodali etkazish sharti bilan, uni to'g'ri idrok etish haqida gapirish mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalikda biz maktabgacha yoshdagi bolalarni bolalar uchun eng yaxshi asarlar bilan tanishtiramiz va shu asosda axloqiy, aqliy, estetik tarbiyaning o'zaro bog'liq vazifalarining butun majmuasi hal qilinadi. Hozirgi vaqtda pedagogikada aniq estetik yo'nalishga ega bo'lgan nutq faoliyatini aniqlash uchun "bolalarning badiiy va nutq faoliyati" atamasi qabul qilingan. O'z mazmuniga ko'ra, bu adabiy asarlarni idrok etish va ularni ijro etish bilan bog'liq faoliyat, shu jumladan og'zaki ijodning dastlabki shakllarini rivojlantirish (hikoyalar va ertaklarni, topishmoqlarni, qofiyali satrlarni ixtiro qilish), shuningdek nutqning obrazlilik va ekspressivligi. [4, B 21]

Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalarning o'qish qiziqishlari yanada xilma-xildir: ular hayvonlar, tabiat hodisalari, bolalar haqidagi kitoblarni, o'yin va kundalik vaziyatlarning tavsiflarini yaxshi ko'radilar. Ushbu asrning asosiy xususiyati badiiy so'zga yuqori hissiy sezgirlik, hamdardlik qobiliyatidir. Bolalar syujetning rivojlanishini hayajon bilan kuzatadilar, baxtli xulosani kutmoqdalar.

Tarbiyachi o'z ishida maktabgacha yoshda adabiy didni shakllantirish va rivojlantirishga yordam beradigan usullardan foydalanishi mumkin:

1. Ovoz chiqarib ifodali o'qish. Bu bolada obrazli g'oyalarni yaratishga yordam beradi, his-tuyg'ular va idroklarga ta'sir qiladi, bolani qiziqtirishga yordam beradi, tanish asarni yana tinglash istagini uyg'otadi. Bundan tashqari, ovoz chiqarib o'qish matnni diqqat bilan tinglashni o'rgatadi. Kitob bilan ishlashning ushbu shaklini tanlashda ma'lum qoidalarga rioya qilish muhimdir: so'zlarni aniq talaffuz qiling, juda baland ovozda o'qimang, lekin juda jim bo'lmang, pauzalarga rioya qiling. Bolaning e'tiborini jalb qilish uchun o'qish hissiy jihatdan rangli bo'lishi kerak. Hech kimga sir emaski, o'qish mumkin bo'lgan asarlar qanchalik qiziqarli

bo'lishidan qat'i nazar, hatto kattalar ham monoton, monoton o'qish yoki ikkilanish bilan o'qishni tinglashlari dargumon. Dinamik syujet, takrorlash bilan kichik hajmdagi asarlarni tanlash tavsiya etiladi, bu esa diqqat bilan tinglash va matnni tezroq yodlashga yordam beradi.

2. Tasviriylar sharhdan foydalanish. Bu, ayniqsa, yosh maktabgacha yoshdagi bolalar uchun kichik hajmdagi asarlarni, masalan, A. Barto, B. Zaxoder, K. Chukovskiylarning she'rlarini ovoz chiqarib o'qiyotganda juda muhimdir. Ish uslubi quyidagicha: biz badiiy matnni ovoz chiqarib o'qiyamiz, bolalar kitob rasmlarida tasvirlangan narsalar va qahramonlarni namoyish etadilar. Yosh maktabgacha yoshdagi bolalar rasmlarida goby, beshik, ayiq, filning boshini silkitishi va boshqalar qayerda joylashganligini ko'rsatadi.

Kitoblarni tanlashda hayvonlar, odamlar, ob'ektiv dunyo tasviri iloji boricha Real bo'lgan tasvirlangan nashrlarga ustunlik beriladi.

3. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan bolalar adabiyotining badiiy asarlarini tasvirlash. Bolalarga eslab qolgan qahramonni, o'zlariga yoqqan syujetni chizish taklif etiladi.

4. Qo'g'irchoq dramatizatsiyasi. Tarbiyachi yoki ota-onalar rahbarligida maktabgacha yoshdagi bolalar qo'g'irchoqlar yasash bilan shug'ullanadilar, nafaqat tinglovchilar, balki spektaklning to'laqonli ishtirokchilari bo'lishadi. Qo'g'irchoq teatri bolalar adabiy matnni ongli ravishda tinglashga, qahramonlarni yanada yorqinroq namoyish etishga va harakatning rivojlanishini faolroq kuzatishga yordam beradi. [6, B 36]

Xulosa

Bolalar maktabgacha yoshdagi rivojlanishida bosib o'tgan yo'li juda katta. Bu vaqt ichida u keyingi hayotiga qaraganda ancha ko'proq narsani oladi. Bola uchun eng foydali va arzon yordamchilardan biri bu kitob bo'lib, u bola dunyosiga imkon qadar erta kirib, uning dunyosini boyitishi, qiziqarli, g'ayrioddiy kognitiv kashfiyotlarga to'la bo'lishi kerak. Va bu bizga kattalarga bog'liq, kichkina tinglovchi haqiqiy o'quvchiga aylanadimi yoki maktabgacha yoshdagi bolalikda kitob bilan

uchrashish uning hayotida hech qanday ahamiyatsiz epizod bo'lib qoladimi. O'qituvchilar va ota-onalarning vazifasi badiiy adabiyot bilan tanishish jarayonida bolalarning bilimlarini kengaytirish va chuqurlashtirish, kognitiv faoliyatni faollashtirish, o'z mamlakatining tajribasi va madaniyatini mustaqil ravishda rivojlantirishga ko'maklashish, o'qish faoliyati va qiziquvchanligini, mustaqil o'qish istagini rivojlantirishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI.

1. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 22.12.2020 yildagi 802-son qarori 1-ilovasi
2. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi - T. 2022
3. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi davlat standarti - T. 2020
4. Qodirova F. Toshpo'latova Sh. va boshqalar. Maktabgacha pedagogika 2018 yil
5. Qodirova F.R. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi ruhiy omillari. T., "ISTIQLOL", 2016 y.
6. Sayidaxmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – T., Moliya, 2003.
7. Shodiyeva Q. Nutq o'stirish uslubiyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2008 y.
8. Shomaxmudova R.SH. Talaffuzga o'rgatish va nutq o'stirish. Toshkent- «ILM ZIYO»-2013